

PÅTALEMYNDIGHETEN, DOMSTOLENE OG NYE SAKKYNDIGE

Riksadvokat Tor-Aksel Busch

I en stort oppslått artikkel i Klassekampen lørdag 14. januar 2012 får påtalemyndigheten hard medfart. Vi blåser angivelig i nye sakkyndige, og av ansvarlig redaktørs leder fremgår at aktorene i “22. juli-saken” og undertegnede “velger ... å stikke hodet i sanden og late som om ingenting har skjedd”.

Klassekampen, til daglig meget velinformert og etterrettelig, trekker slutninger det ikke er grunnlag for. Vi sitter forundret tilbake og vurderer om det er mulig å korrigere bildet. La meg forsøke:

1. Påtalemyndigheten var av den oppfatning at oppnevning av nye sakkyndige ikke var *påkrevet*, hvilket er lovens krav, jf. straffeprosessloven § 139 annet ledd. Begrunnelsen for dette standpunkt er sammensatt og jeg skal om kort tid utdype denne i et møte med enkelte av bistandsadvokatene. La meg her kort nevne at det tvilsprinsipp som gjelder innenfor strafferetten, uansett slår inn i en eller annen form. Dersom påtalemyndigheten hadde anmodet om nye sakkyndige, ville saken ikke kunne starte som planlagt 16. april d.å. (jf. nedenfor).
2. I “22. juli-saken” – og i alle straffesaker – gjelder det såkalte anklageprinsipp: Domstolene trer bare i virksomhet etter begjæring fra påtalemyndigheten, jf. straffeprosessloven § 63. De begjæringene som vår etat så langt har fremsatt – om varetektsfengsling av siktede og oppnevning av de første, rettspsykiatriske sakkyndige – gir ikke Oslo tingrett rett til å behandle spørsmålet om gjerningspersonen kan dømmes til straff eller overføring til tvungent psykisk helsevern, endog om dommerne gjerne skulle ønske det. Vi har ikke etterforskningsdomstoler eller -dommere i Norge, i motsetning til i en del mer inkvisitorisk pregede rettssystemer.

Pr. i dag er det for øvrig usikkert om det blir oppnevnt nye sakkyndige; tingrettens beslutning er påanket av forsvarerne iflg. media. I den sammenheng er det bl.a. et spørsmål om oppnevning av nye sakkyndige etter straffeprosessloven § 139 annet ledd er en slik avgjørelse som etter sin art hører under hovedforhandlingen, jf. §§ 54 og 294. Under enhver omstendighet er det et spørsmål om det forut for hovedforhandling – og tiltale – er adgang for retten til å oppnevne nye sakkyndige uten at noen av *partene* har begjært det. (De fornærmede – ved bistandsadvokatene – er som kjent ikke parter i saken i prosessuell forstand.)

3. Hovedforhandlingen er berammet i forståelse med partene, i tillit til at riksadvokaten i god tid før det aktuelle tidspunktet utferdiger en tiltalebeslutning. Bare med et slikt dokument i hende har domstolen en straffesak til behandling. Allerede i helgen 23. og 24. juli 2011 – i møte med politiets ledere – understreket jeg viktigheten av en rask og grundig etterforskning i denne saken. I den påfølgende uke gav jeg offentlig uttrykk for at en tiltale burde kunne foreligge tidlig dette år. I hvert fall én av bistandsadvokatene sluttet seg til denne intensjonen, og uttalte at den var god, men i praksis umulig å oppfylle. Jeg tror alle kan gi sin tilslutning til viktigheten av at denne saken kommer så raskt for retten som overhodet mulig, ikke minst av hensyn til de døde pårørende og andre berørte. Formentlig vil det nå foreligge en dom før vi passerer ettårs dagen for denne tragedien. Det hadde ikke vært mulig uten en betydelig innsats fra politiet og påtalemyndigheten.

4. Det fremgår formentlig av foranstående at uten tiltalebeslutning blir det ingen straffesak for de grufulle handlinger 22. juli 2011. Skal hovedforhandlingen gå som planlagt fra og med 16. april, må denne avgjørelse, av hensyn til den tiltalte og hans forsvareres mulighet til å forberede seg, foreligge i god tid før oppstart av rettsforhandlingene. Ved vår avgjørelse av tiltalespørsmålet må vi, samvittighetsfullt og kritisk som i alle saker, vurdere etterforskningsmaterialet, herunder de rettspsykiatrisk sakkyndiges erklæring og konklusjon. Påtalemyndigheten må ta stilling til bevisene, og vår bedømmelse kommer til uttrykk i tiltalen. Ved det bebudede tidspunkt for avgjørelsen, månedsskiftet februar/mars d.å., vil det ikke være noe i det materialet påtalemyndigheten skal og kan forholde seg til som tilsier at gjerningspersonen kan dømmes til fengsel eller forvaring. (Eventuelle nye sakkyndigerklæringer vil foreligge senere.) Påtalemyndigheten må derfor utferdige en tiltale som gjelder et krav om dom på overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. straffeloven § 39 nr. 1.

Det eneste alternativ til foranstående vil være å utsette tiltaleavgjørelsen, med utsettelse av hovedforhandlingen som et uunngåelig resultat. Det er en løsning ingen ønsker, aller minst de pårørende. Dersom vi hadde funnet det *påkrevet* å oppnevne nye sakkyndige (som er lovens krav, jf. ovenfor), kunne tiltalen rimeligvis ikke ha vært utferdiget før erklæringene fra alle sakkyndige forelå.

5. Da tingrettens (ikke rettskraftige) avgjørelse om oppnevning av nye sakkyndige forelå, uttalte påtalemyndigheten at
 - a) tiltale ville bli utferdiget i henhold til opprinnelig tidsplan på bakgrunn av det materialet som da foreligger,
 - b) det vil i tiltalen bli tatt uttrykkelig forbehold om at påtalemyndigheten kan endre oppfatning om tiltaltes tilregnelighet basert på nye sakkyndiges erklæring og den totale bevisføring under hovedforhandling, og
 - c) både tiltalte og hans forsvarere må således forberede seg på at fengselsstraff, eventuelt forvaring, kan bli påstått i retten.

Det er ikke usannsynlig at aktoratet konkluderer om tilregnelighetsspørsmålet først kort tid forut for oppstart av prosedyren, dvs. etter at bevisførselen i retten er gjennomført fullt ut. Mitt pkt. b) synes å ha gått Klassekampens medarbeidere hus forbi, dessverre. Tar man tiltalens varslede forbehold på alvor, hvilket det er all grunn til å gjøre, faller påstanden om at vi blåser i (eventuelle) nye sakkyndige til jorden, og tilsvarende lederens friske karakteristikk.

6. Avslutningsvis skyver Klassekampen tidligere redaktør i Aftenposten, Per Egil Hegge, foran seg og gir uttrykk for at jeg “vil se svært dårlig ut når verdenspressen kommer til Oslo”. Jeg kan forsikre om at vi tar verdenspressens inntog med stor ro. Vil de kritisere norsk påtalemyndighet for at vi gjør det som er mulig for å få saken opp for retten raskt og på et forsvarlig grunnlag, iaktatt vår straffelovgivning, gjeldende prosess og norsk rettstradisjon; ja, så lever vi godt med kritikken.

Det er ingen avgjørende lakmestest for om innsigelser mot den foreliggende sakkyndigerklæringen bør tillegges betydning, men her ved embetet har vi gått ut fra at en konklusjon fra de opprinnelig sakkyndige om tilregnelighet hos gjerningsmannen utvilsomt ville blitt godtatt “av alle” uten debatt. Er det betryggende?